ONDARA: CANVIS DESPRÉS DE L'EXPULSIÓ DELS MORISCOS (II)

Enrique Martínez Ibáñez i Albert Fort Navarro

En la primera part d'aquest article, publicat al número anterior de la revista es tractava la situació de la casa de Cardona i Ruiz de Lihori i de la senyoria d'Ondara abans i després de l'expulsió dels moriscos. L'objectiu era comparar ambdues etapes per tal d'exposar els canvis i readaptacions que es produïren a ran de tan fonamental esdeveniment en la història del País Valencià.

Acabàrem aquella part reproduint, en forma de taula de dades, un document que relacionava les condicions d'establiment dels nous pobladors d'Ondara. Aquest document datava de l'any 1611. El reproduíem per a començar a comparar la càrrega senyorial que suportaven els pobladors d'Ondara, abans i després de l'expulsió. Deixàvem per aquesta segona part una anàlisi estadística de les dades allí contingudes. Per motius de claredat en l'exposició i per no abusar de la paciència del lector, sintetitzem l'anàlisi en gràfiques i alguns paràmetres estadístics.

4.2. Càrrega "fiscal" senyorial: després de l'expulsió dels moriscos (continuació)

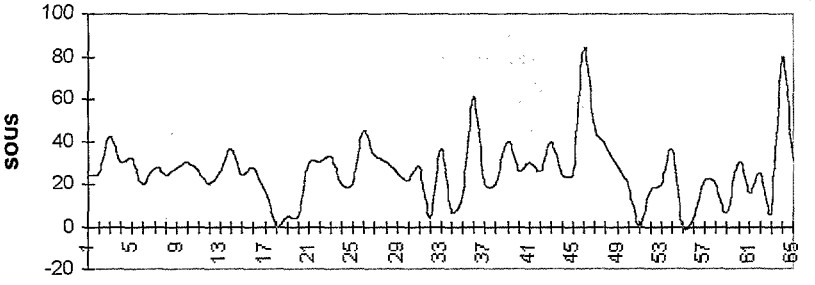
Treball estadístic

Establiments a la vila d'Ondara (1611)

CASES **Censos:** 1685,5

	TOTAL
Núm. d'habitants	65
ID. amb casa	62
Mitjana	27,19 sous per casa
Mediana	25

Distribució de cases

Establiments a l'horta d'Ondara (1611)

HORTA

Censos

Fanecades: 371 Diners: 258,84

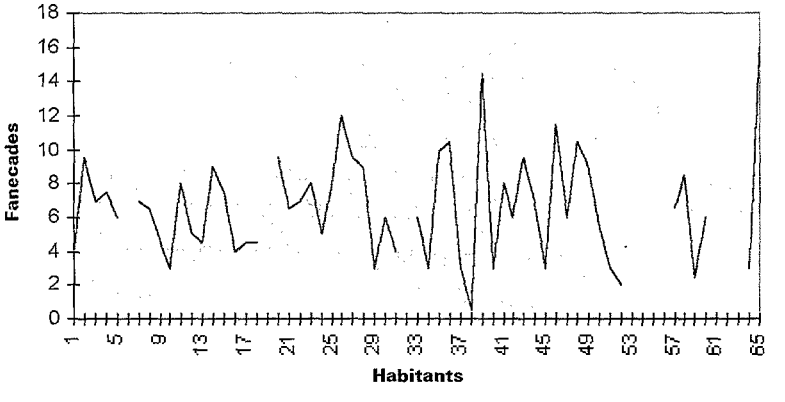
TOTAL

Núm. d'habitants.....65
ID. amb secà.....56

Mitjana.....6,63 *fanecades d'horta per propietari*
Mediana.....6,5 fanecades
Mitjana.....4,62 diners per propietari
Mediana.....4,33 diners

Cada fanecada d'horta paga 2/3 (0,66) diners (1 jornal, és a dir 6 fanecades, 4 diners).
En aquesta norma hi ha 6 errades.
També hi ha 9 persones que no tenen propietat a l'horta.

Distribució de l'horta

Establiments al secà d'Ondara (1611)

SECÀ

Censos

Jornals: 522.01 Diners: 1023,31

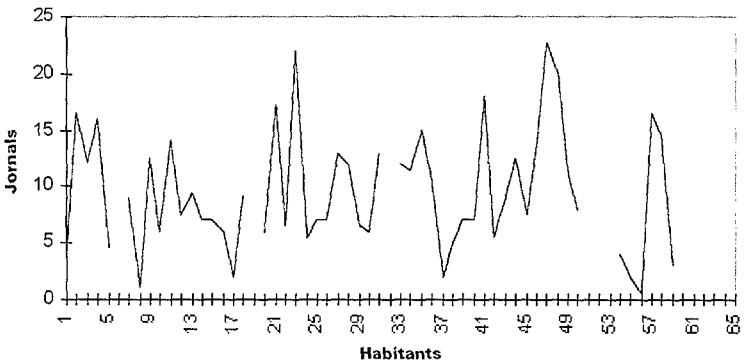
TOTAL

Núm. d'habitants.....65
ID. amb secà.....54

Mitjana.....9,67 Jornals de secà per propietari
Mediana.....8 jornals
Mitjana.....18,95 diners per propietari
Mediana.....16,00 diners

Cada Jornal de secà paga 2 diners.
En aquesta norma hi ha 3 errades.
També hi ha 10 persones que no tenen propietat al secà

Distribució del secà

Establiments a la vila d'Ondara (1611)

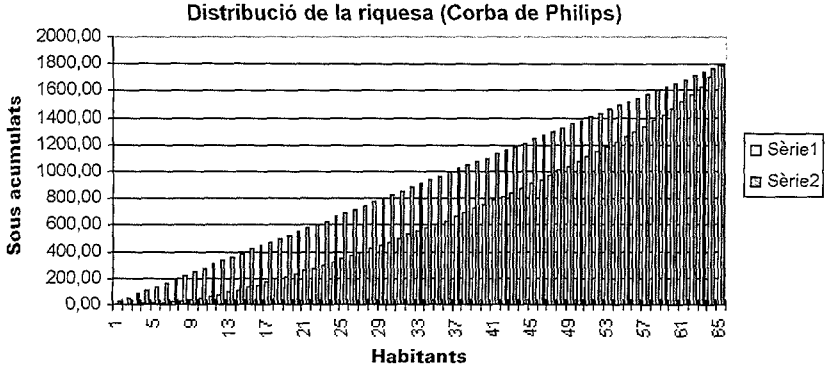
TOTAL DE PROPIETATS (Terres i cases)

Sous: 1769 Diners: 308,18 Total sous: 1794,68

TOTAL

Núm. d'habitants.....65
Mitjana.....27,61 sous
Mediana.....26,47 sous

Distribució de la riquesa (Corba de Philips)

El resum d'aquests establiments ens mostra que la càrrega censal mitjana per família és de 27,19 sous; quantitat que equival a un valor de 1,36 lliures per casa. La mitjana de les propietats en l'horta dóna un pagament censal de 4,62 diners; i en el secà, de 18,95. Tanmateix, no totes les famílies camperoles tenen casa i propietats en l'horta i el secà, sent la mitjana de les propietats globals de 27,61 sous.

Però el pagament més important respecte als censos sobre les cases i les terres corresponia a la partició de fruits, que era al terç, segons es fixava al capítol X de la carta pobla comentada a l'article anterior. Per al càlcul i pagament de la partició, primer es descomptava el delme, terç delme i primícia; també es llevava una barcella per cada cafís, que li corresponia al camperol, lliure de despeses i pagaments; de la resta, al senyor li pertocava el 1/3 i els 2/3 restants eren per al camperol. Els altres pagaments per aquest concepte del cens eren poc importants.

Altres pagaments distints al cens corresponen a las regalies i al lluïsme. Aquest últim era de 2 sous per lliura en el cas de venda i d'1 sou per lliura quan es carregava un censal sobre la propietat. El bestiar estava gravat amb 1 diner per cap o per rusc, en concepte de dret d'herbatge. A més a més, cada casa camperola podia cultivar una fanecada d'alfals lliure de tota càrrega, sempre que fóra per a consum propi.

Podem fer un càlcul aproximat del que s'obtindria a la senyoria d'Ondara per la partició de fruits. Partint de les dades subministrades per James Casey[1], una fanecada d'horta donaria 8 barcelles brutes de gra, és a dir, sense deduir cap càrrega censal ni la reserva per a llavor. En secà, suposant que la meitat estiguera en guaret, el rendiment seria de 2 barcelles per fanecada; quatre si no hi haguera guaret.

Sabem, pels establiments analitzats, que a Ondara es conreaven 371 fanecades d'horta i 522 jornals o 3.132 fanecades de secà. Aplicant a aquestes extensions de conreu els rendiments esmentats tindríem un total de 9.232 barcelles de blat (estem suposant que tot el terreny cultivat fóra d'aquest cereal). Com que el preu del cafís de blat, al principi del segle oscil·lava entre 5 i 8 lliures[2] (100 a 160 sous), la mitjana era de 130 sous i, com el cafís té 12 barcelles, cada una d'aquestes valdria 10,83 sous. En conseqüència el valor total de la collita, comptant amb els supostos esmentats, seria de 100.000 sous.

D'aquests 100.000 sous deduiríem el delme[3], quedant-hi 90.000 sous; a aquests li disminuiríem el valor d'una barcella per cafís, que hem vist que correspon al camperol lliure de tota carrega senyorial, resultant 81.670 sous. A aquesta quantitat se li aplica el terç per al senyor, és a dir, 27.223 sous. De manera que per al camperol quedarien els restants 2/3 que són 54.447 sous. La càrrega censal per família camperola seria de 21 lliures, que unides a les ja calculades anteriorment en respecte al capítol IX de la carta pobla serien 22,3 lliures; a les que s'haurien d'afegir les que els corresponguera

1.- Casey, J. "*El reino de Valencia en el siglo XVII*", pàg. 43 i 44. Ed. Siglo veintiuno. Madrid 1983.

2.- Hamilton, E. J. "*El tesoro.....*" pàg. 402

3.- Encara que no sempre, el delme solia ser el 10 % de la collita.

pagar, per terme mitjà, pel dret d'herbatge i per l'ús de les regalies del senyor.

QUADRE COMPARATIU DE LA CÀRREGA FISCAL SENYORIAL MITJANA ABANS I DESPRÉS DE L'EXPULSIÓ DELS MORISCOS.

	ABANS	DESPRÉS
Cens de cases i terres	4 1 17 s 2 2/3 d	1 1 7 s 2 d
Partició de fruits	No es completa	21 1
Regalies	5 1 15 s	Sense informació del muntó global
Herbatge	No s'especifica	1 d per cap o rusc
Terç-delme i alcaldia	1 1 7s	
Loïsme	11 2s 2 2/5 d	Sense informació del muntó global
Pacte entre el senyor i els moriscos sobre els pagaments censals	10 1 10 s corresponen a deutes del senyor: 5 1 14 s 4 4/5d	No s'aplica als nous pobladors
Serveis personals	Del difícil quantificació	No figuren a la carta de població
Total "ordinari" (sense el pacte)	13 £ 1s 5 d	22 1 6 s
Total (amb el pacte)	23 £ 10 s	22 1 6 s

Malgrat la important contribució que suposa el pacte entre el senyor i els moriscos, com hem indicat per raons ja expressades, hem de comparar el que hem denominat "fiscalitat ordinària", més encara tenint en compte que era el cobrament d'aquesta el que el senyor arrendava. Podem apreciar un important increment en la renda mitjana calculada que el senyor obtenia de cada poblador d'Ondara. D'unes 13 lliures abans de l'expulsió s'ha passat a 22 £ 6 s; l'exacció fiscal mitjana ha augmentat un 71'5%. No oblidem que l'increment hagué d'esser encara major, atés que en els nostres càlculs, donades las fonts consultades, no hem pogut incloure ni las regalies ni l'herbatge posteriors a l'expulsió. Podem intentar reparar aquesta deficiència descomptant la partida de les regalies del total anterior a l'expulsió. El resultat és atractiu: el total "ordinari" s'ha multiplicat per tres (de 7 £ 6 d 5 s a 22 £ 6 s), cosa que vindria a compensar la reducció de la població a un terç; aquest resultat ve corroborat pels preus dels arrendaments posteriors a l'expulsió. Les rendes meritades per la jurisdicció civil no estan incloses en cap dels dos períodes. Així doncs, aquest important increment resulta suficient per a explicar el manteniment dels arrendaments. D'haver-se mantés la mateixa "pressió senyorial", les rendes i els arrendaments haurien d'haver disminuït en la mateixa proporció que la població; tanmateix, sabem que, després de l'expulsió dels moriscos, es mantingueren en valors semblants. Malgrat l'arribada de nous pobladors, Ondara no recuperà el seu nivell poblacional anterior a l'expulsió, però els nous pobladors pagaven una major renda feudal, tant major com per a gairebé compensar la seua reducció numèrica. Tot i això, no va ser suficient per al senyor.

Des del punt de vista de les famílies camperoles l'augment de la pressió fiscal (sense comptar el pacte) descrita en el paràgraf anterior no es traduiria en una intensificació equivalent de l'explotació senyorial. Els camperols disposarien d'una major superfície de cultiu per terme mitjà; menys població, implica més terra disponible que els camperols no deixarien d'aprofitar al menys en el regadiu. Comptant amb més terra podrien suportar una major pressió fiscal.

Encara que no formava part de les rendes ordinàries, el marqués de Guadalest havia aconseguit imposar als seus vassalls moriscos el pagament d'una contribució anual que venia a duplicar l'ordinària. Són rendes extraordinàries, però vitals per al senyor, perquè li permetien, amb dificultats, respondre dels seus deutes. Els nous pobladors no satisfaran aquestes quantitats. Malgrat que el que el senyor retrau d'ells per terme mitjà és semblant al que detreia en total, incloent-hi el pacte, dels moriscos, els nous pobladors són molts menys; el senyor deixa de recaptar aquelles 1.887 lliures, quantitat que variava segons els anys. Per altra part, el fet que el marqués poguera imposar amb facilitat una nova exacció, i molt onerosa, podria ser indicatiu que la comunitat morisca, donada el seu peculiar situació en la societat valenciana, era més fàcilment "explotable" pels seus senyors i, pel tant, malgrat que fóra a mitjà o llarg termini, mes rendible. Aquesta conjectura ha d'ésser matisada tenint en compte que al menys un terç d'aquell pagament es destinava a deutes de la pròpia aljama morisca i que es tractava de frenar els embargaments de béns de moriscos que amenaçaven els creditors del senyor. A més a més, per al conjunt de les terres valencianes, hi ha indicis de sobra que els moriscos no eren tan dòcils, sinó que sabien resistir-se.

Si comparem les distintes partides que composen les rendes senyorials satisfetes pels habitants d'Ondara abans i després de l'expulsió dels moriscos, destaquen algunes diferències clau. La més important és la introducció de la partició de fruits al terç. El rei, en la pragmàtica del 15 de abril de 1614, article 13e, ordenava, amb l'objectiu de compensar els efectes negatius que l'expulsió havia causat en les rendes dels senyors, afegir al cens habitual la partició de fruits, si bé indicava una partició al quint. En el cas d'Ondara, sols aquest epígraf suposa un 61,5% més del que hem anomenat la carrega feudal ordinària d'abans de l'expulsió. És cert que en els càlculs fets per a abans de l'expulsió no poguérem incloure els serveis personals, donat que resultaven gairebé impossibles de quantificar. Però altres omissions en els càlculs de la situació posterior a l'expulsió poden compensar aquesta deficiència. Amb la partició de fruits els senyors pretenien actualitzar les seues rendes. Encara que era una "contribució" en espècie, el senyor no havia de preocupar-se de convertir-la en diner, doncs aquest arrendava per diner el cobrament de les seues rendes. Tanmateix, aquesta fiscalitat accentuada, junt a altres circumstàncies, pogué actuar com dissuasori per als esperats nous pobladors. Com ja hem vist, els que arribaren no compensaren el buit deixat pels moriscos. Així, el que els senyors guanyaren en intensitat (major càrrega senyorial), ho perderen en quantitat (menor nombre de

vassalls). Queden com a qüestions no resoltes si la concessió de més extensió de terreny compensava als camperols de l'augment de l'exacció senyorial i si la pràctica i el costum anirien canviant posteriorment les condicions de la carta pobla analitzada.

El cens de cases i terres, contràriament amb el que succeeix amb la resta de la fiscalitat, ha disminuït bastant. No coneixem els "tipus fiscals" concrets exigits en els censos de cases i terres d'abans de l'expulsió, però la mitjana resultant dels nostres càlculs és 3,6 voltes superior a la posterior a l'expulsió. Aquesta última l'hem pogut calcular a partir del que realment pagava cada nou poblador. Menys població significa menor nombre de cases habitades i, en una societat on el principal mitjà de producció és la força de treball, cabria esperar que també fora menor l'extensió de terra cultivada. Però sobre aquest últim punt se solen fer objeccions: l'explotació agrícola mitjana dels moriscos seria d'inferior extensió que la dels cristians vells i que l'assignada als nous pobladors. No disposem de dades sobre Ondara que ens permetrien refutar o ratificar aquesta objecció; necessitaríem conèixer l'extensió total conreada abans de l'expulsió; sols hem pogut calcular la de després. Tampoc hem trobat referències explícites a l'existència de terres sense cultivar... Si be és ben segur que les terres de regadiu, l'horta, estaven totes conreades.

No podem establir la comparació de les regalies dels dos períodes, doncs, malgrat que la carta pobla de 1611 les preveu, no les especifica. És de suposar que es mantindrien les mateixes, a saber: tenda, molí, forn, etc., i que els drets d'ús no variarien significativament; però sí que va disminuir la població i aleshores el seu ús i la recaptació global resultant.

Altra diferència significativa és la desaparició en la carta pobla de 1611 dels serveis personals en benefici del senyor. Abans de l'expulsió estaven establerts en jornals de llaurar en la reserva senyorial i transports, a canvi dels quals el senyor pagava alguna retribució. També incloïa algunes prestacions de servei domèstic.

Per al marqués de Guadalest, els moriscos d'Ondara resultaven rendibles, però sols de forma tardana, gràcies al pacte sobre els censals. L'expulsió resultà catastròfica, en privar al senyor de la seua principal font de renda. És difícil sostenir que els nobles valencians, senyors de llocs de moriscos, dissenyaren una estratègia encaminada a afavorir l'expulsió per tal d'intentar actualitzar les seues rendes; però una volta els moriscos són expulsats, el marqués va intentar establir nous pobladors en unes condicions que resultaren més rendibles que les anteriors. Si be augmentà significativament la detracció senyorial sobre els nos pobladors, aquests no acudiren en nombre suficient com per a mantenir les rendes del senyor. El marqués no va poder fer front als seus deutes. Aquest és l'aspecte que analitzem en el següent apartat.

5. Els deutes senyorials

5.1. Abans de l'expulsió dels moriscos.

El Marqués de Guadalest havia anat endeutant-se gradualment al llarg del segle XVI, encara que part dels seus deutes foren contrets pels seus antecessors durant el segle XV, en especial per part dels Cardona i, ja en el segle XVI, pel pagament de les costes del plet per la titularitat de la senyoria de Riba-roja. Indubtablement aquests deutes estan provocats perquè l'estil de vida que havia de tenir un noble del seu rang requeria un nivell de despeses superior als seus ingressos. Tanmateix, les despeses que originaren l'endeutament no foren exclusivament les necessàries per a mantenir el seu estatus, també, i no poques, foren degudes a altre tipus de motivacions.

La immensa despesa pels continus plets, tant per la possessió de les seues terres com pels impagaments, fou, sense cap dubte, una de les principals causes de l'insuportable endeutament. I entre totes aquestes maniobres judicials, el que ocupà una posició central per la seua transcendència fou el plet per la possessió dels estats de les cases de Cardona i Ruiz de Lihori, doncs és l'origen principal dels deutes. Els plets interposats pels creditors per impagaments dels deutes són derivats d'aquesta lluita judicial per la titularitat de la senyoria.

Com el Marqués tenia les seues principals possessions vinculades no les podia hipotecar[4]. En conseqüència, la seua capacitat d'endeutament era mínima. Per a solucionar aquesta situació va recórrer a demanar prestat a càrrec d'hipoteques sobre els béns o drets dels seus vassalls, els quals sindicaven els seus drets de possessió a favor del senyor. Cosa que feia que els deutes del senyor passaren a ésser deutes dels seus vassalls; encara que devia ser el senyor qui havia de fer front als pagaments. Però quan el nivell d'endeutament feia que el senyor no poguera pagar, els creditors recorrien a embargar els béns dels vassalls, creant una situació insostenible. Els vassalls fugien per tal d'evitar les requises dels seus escassos béns; i com a resultat, les possessions del senyor es despoblaven, cosa que no interessava a ningú: ni al senyor, perquè no rebia les seues rendes; ni als creditors, que no podien cobrar les seues pensions dels préstecs; ni, naturalment, als vassalls. Per a solucionar el desastre es recorria a concòrdies entre el senyor i els creditors. En elles, el senyor es comprometia a arrendar les seues possessions i a deixar el total o part dels arrendaments en la Taula de Canvis de València a disposició dels creditors. Naturalment, quan els deutes eren, com en aquest cas resultaren ser, molt importants i en les concòrdies estava implicat tot el patrimoni del senyor, es reservava una part per al seu manteniment, el de la seua família i de la casa senyorial, inclosos criats, de manera que poguera mantenir el nivell d'ostentació corresponent al seu rang. A canvi, els creditors disminuïen o ajornaven part del cobrament del deute.

Malgrat les contínues concòrdies, el problema de l'endeutament del Marqués no se solucionava; els plets i altres despeses anaven en augment

4.- Els béns vinculats sols responien a les càrregues posades pel vinculador, els seus successors no podien carregar crèdits sobre aquests béns.

i era impossible fer-los front. La solució que es va arbitrar, a finals del segle XVI, fou que els vassalls es feren càrrec del pagament de les pensions dels censals que ells tenien sindicats, foren per deutes propis o pels del senyor. Així els habitants d'Ondara es varen fer càrrec de pagar, per aquest concepte, la quantitat de 1887 lliures 4 sous i 7 diners, si bé en altres documents es parla de 1550 lliures. Aquesta discrepància en les xifres podria entendre's com a resultat d'un increment d'aquest concepte amb el pas del temps. Naturalment, aquesta solució s'aplicà en totes les possessions del Marqués: Riba-roja pagava la meitat dels fruits; Gorga, 500 lliures; Betxí, 800; i Guadalest, 4.499 lliures 7 sous i 1 diner.

La totalitat dels censals que devia el Marqués en el moment de l'expulsió era de 7.825 lliures i 4 sous[5] de pensiones anuals.

5.2. Després de l'expulsió

Expulsats els moriscos, quedava el problema de qui pagava els censals dels que ells responien. Com que les seues propietats i els seus drets emfitèutics passaren a mans dels seus senyors, es va arbitrar que foren aquests els qui respongueren als pagaments. El rei, per mitjà de la "*Pragmática real sobre las cosas tocantes al asiento general del Reino de Valencia, por razones de la expulsión de los moriscos, y reducción de los censales*", publicada a València el 15 d'abril de 1614, intentà arbitrar solucions que reduïren l'impacte de l'expulsió sobre les cases senyorials amb llocs de moriscos, però que al mateix temps garantiren part del pagament dels deutes que reclamaven els creditors. En ella, el rei reconeix les conseqüències negatives de l'expulsió sobre el regne de València, especialment al voltant dels llocs de moriscos :"*el trabajoso estado en que quedava el Reino de Valencia... y las pérdidas y daños grandes... así en materia de hacienda, como en lo tocante a la población... y las dificultades... en componer esto, y en facilitar la paga de los censales... las necesidades apretadas con que quedaban los más de los dueños de los lugares... y los clamores, quejas y desconsuelos de las iglesias, monasterios, hospitales, causas pías y personas particulares que cargaron su hacienda sobre dichas casas y aljamas y sobre muchos lugares de cristianos viejos que también quedaron perdidos por la trabazón y correspondencia que tenían con ellos...*", pèrdua de riquesa, davallada de la població i dificultats de repoblació, fallida dels senyors de llocs de moriscos, impagament de deutes i les consegüents dificultats per als creditors; fins i tot afecta a llocs de cristians vells que mantenien vincles econòmics amb els llocs de moriscos. La pragmàtica intenta posar remei a les conseqüències negatives no desitjades, "*para dar en aquestes cosas algún buen asiento y procurar el remedio, o a lo menos algún reparo de tantas pérdidas...*". Alguns dels seus articles són especialment pertinents per tal de comprendre les vicissituds per les quals passarà el tema de l'endeutament de la casa de Cardona i Ruiz de Lihori. Comentem eixos articles.

5.- ARV RA Processos part II; lletra M, exp. 1333, fol. 26.

1. - Es fixen i redueixen els tipus d'interès dels nous censals que es carreguen a partir de la publicació de la pragmàtica. Es redueixen els interessos dels censals carregats sobre els llocs de moriscos i les possessions dels seus senyors. La taxa d'interès habitual per als censals al *"quitar"* variava entre un mínim del 6'7% i un màxim del 9'6 / 10%; quedarà establerta en el 5%.

2. - L'interés del crèdit comercial ("debitoris de compres") es fixa també en el 5%. Els violaris (censos al quitar a dues vides), passa del 15'5% al 12%.

3. - Es redueix el tipus d'interès dels deutes (censals i altres crèdits) dels senyors de llocs de moriscos, contrets abans de l'expulsió; valora les pèrdues dels creditors en un 25%.

4. - Els senyors de llocs de moriscos, beneficiats de la reducció dels interessos, es faran càrrec dels censals de les aljames, amb la mateixa reducció. El senyor podrà utilitzar per al pagament els propis de l'aljama; si no és suficient, els creditors de les aljames tindran els mateixos drets que els altres creditors de la casa senyorial, però l'interès sobre el que quedara per pagar es reduirà al 2'5%, fins i tot en el cas dels censals carregats per les aljames en profit del senyor del lloc. Es prohibeix als creditors embargar als pobladors per a cobrar-se els censals. S'addueix com a motivació *"atender a la conservación de las poblaciones"*.

5. - Els creditors els préstecs dels quals no estaven consignats a propietats determinades podran seguir les seues reclamacions judicials ordinàries contra els deutors. En el cas de censals i deutes hipotecaris, amb la firma del senyor directe del bé, és a dir, reconeguts per aquest, el senyor del lloc, encara que haja fet assentament de nous pobladores, estarà obligat a pagar el censal. Si els senyors de llocs demostren que la hipoteca és excessiva, *"que los bienes especialmente obligados están cargados en más de lo que valen..."* poden denunciar-la, alliberant-se dels censals, quedant-se amb el cens del bé hipotecat.

6. - Donat que és impossible pagar tots els deutes solts sobre béns de moriscos, reclamats als comissaris reials, es declaren extingides *"aquellas cuyo plazo hubiere caído un año o más antes del 22 de septiembre de 1609"*, exceptuant les que se devien als arrendadors de les rendes dels llocs de moriscos i les que s'hagueren demanat judicialment i amb processos vius abans de l'expulsió. Entre els deutes a reclamar també s'inclouen els que pogueren tenir els moriscos amb els senyors dels seus llocs i les pensiones endarrerides dels mateixos.

7. - Els creditors de deutes solts, si volen beneficiar-se de la possible solució que es donarà al seu pagament, han de justificar-los davant els tribunals del regne en un terme de 6 mesos des de la publicació de la pragmàtica, escoltats els senyors dels llocs que es pretén que estan obligats per eixos deutes. Mentre no s'arbitre una solució a aquests deutes, el creditors

no podran executar-los.

8. - No es redueixen els censals carregats pels senyors de llocs de moriscos per a noves adquisicions de béns fora d'eixos llocs.

9. – S'ordena que el preu de la venda o l'entrada de l'establiment de nous pobladors dels béns de moriscos no es pague al senyor del lloc, sinó que es deposite en la Taula de la ciutat de València, per a pagar els deutes; sota pena de l'import per al poblador o comprador i el doble per a l'amo del lloc.

10. - Alguns *"barones y dueños de lugares"* han unit a la seua propietat diverses cases senyorials, amb distinta situació financera. Per a evitar majors perjudicis als creditors de les cases millor situades *"más holgadas"* s'ordena fer la distinció de les cases i pagar als censalistas *"como si realmente estuvieran divididas"*. La mesura s'aplica a les cases beneficiades per la reducción dels censales. Aquest és el cas de les cases de Cardona i Ruiz de Lihori.

11. - Durant 10 anys, des de la publicació d'aquesta pragmàtica, els senyors de llocs de moriscos no poden ser obligats judicialment a redimir els censals o violaris carregats abans de l'expulsió dels moriscos.

12. - També es veuen afectades per la reducció les execucions en contra de llocs de moriscos començades abans de l'expulsió.

13. - En quant als béns emfitéutics dels llocs de moriscos, alguns senyors pretenen haver consolidat la senyoria directa, que els corresponia, amb l'útil, corresponent als moriscos però confiscada amb l'expulsió. No es troba fonament legal a aquesta pretensió, però com aquests senyors han establert nous pobladors en aquests béns, revocar-la causaria perjudicis als pobladors. En conseqüència, es donen com a vàlids els establiments; els pobladors es queden amb els béns establerts i el senyor manté la senyoria directa sobre els mateixos. El lluïsme es pagarà segons el valor de la terra abans de ser carregada amb nous censos i particions. Donat que eixos nous censos i particions disminuiran el valor de la terra i el nombre d'alienacions, el lluïsme disminuirà i per a compensar esta disminució s'ordena que al cens anual s'afegisca la partició de fruits al quint.

14. - Aquelles universitats i particulars que carregaren censals en nom dels seus senyors també es beneficiaran de la reducció concedida a aquests.

17. - Els béns de moriscos fora dels seus llocs sols podran ser embargats pels creditors de les aljames si es demostra que consta la signatura expressa del morisc propietari; en cas contrari, sols es podran embargar els béns de moriscos dins del propi lloc, els únics sobre els quals tenia potestat l'aljama.

18. – Els senyors de llocs de moriscos respondran de la part corresponent als moriscos en els censals carregats per universitats mixtes,

de cristians vells i moriscos. Provisionalment es calcularà en funció del nombre de moriscos que hi havia, i no de la seua riquesa. La resta, la pagaran els cristians vells, amb un interès reduït al 5%.

19. - Dels censals que foren carregats conjuntament per universitats de cristians vells i de moriscos, aquells que serviren per a la universitat o per als seus senyors han d'ésser satisfets per les universitats de cristians vells i els senyors dels llocs dels moriscos en proporció a allò que va servir per a cada universitat; els altres censals d'aquest tipus, en proporció al nombre de cada universitat. Es concedirà la reducció a aquells que corresponga segons el que s'ha ordenat per a les aljames.

20. - Si resulta provat davant el jutge que els censals carregats per les universitats serviren per a dots i arres dels descendents dels senyors i altres obligacions del dret sucessori de vincles, no s'aplicaran les reduccions acordades a les aljames.

21. – Els senyors de llocs de moriscos estan obligats a pagar tots els censals de moriscos dels que haja proves que serviren per a la senyoria i també tots els que aquests ja solien pagar.

22. – S'anul·len, encara que foren legals, les restitucions de dots fetes pels senyors de llocs de moriscos, amb posterioritat a l'expulsió, a les seues mullers, amb l'excusa de l'empobriment patit. Les mullers dels senyors poden exigir de nou la restitució, però amb el concurs dels creditors.

23. - També són anul·lades les concessions de béns *"casas, tierras y propiedades"* que alguns senyors de llocs de moriscos han fet a familiars, amics, servidors i altres, sense cens, partició o càrrec, o amb aquestes obligacions menors de les que s'han imposat als nous pobladors; doncs aquesta pràctica de favor perjudica els interessos dels creditors i, a més a més, sembla malbaratar la concessió reial de la reducció de censals per a compensar el suposat perjudici insuportable causat per l'expulsió. S'ordena que els beneficiaris d'aquests tractes de favor els deixen o paguen *"los mismos censos, prestaciones y cargos"* que els altres pobladors, segons les condicions generals de les cartes pobles; malgrat que alguns creditors hagen acceptat la nova situació. El monarca es reserva la potestat de concedir discrecionalment llicències. Com veurem, aquest article és especialment pertinent per al nostre cas.

24. – S'ordena l'arrendament dels llocs de moriscos en pública subhasta, a celebrar en la ciutat de València, en presència dels creditors o dels seus representants. Aquests també podran participar, si be, de quedar-se amb l'arrendament, en resultar millors postors, no tindran cap preferència sobre els altres creditors. Una volta arrendats els llocs, se suspenen els segrests o administracions que pogueren pesar sobre les cases senyorials. Però seran segrestades las rendes i els emoluments de la jurisdicció dels llocs que no puguen ser arrendats; en aquest cas, els creditors nomenaran al segrestador, que serà ratificat pel virrei. Els arrendadors o segrestadors

pagaran en primer lloc els aliments assignats als senyors dels llocs i altres que puguen deure's segons sentència judicial, amb la reducció acordada per a aquests últims. Allò que quede es dipositarà en la Taula de València, sota l'administració de l'Audiència, que ho repartirà entre els creditors en proporció als seus crèdits, al 5% si hi haguera suficient; si sobrara alguna cosa podria destinar-se a redimir censals.

25. - S'ha de facilitar la repoblació dels llocs de moriscos, perquè d'ella depèn el pagament dels censals i els altres deutes. Els senyors d'aquests llocs *"han cargado tanto a los nuevos pobladores"* que aquests no poden fer-se càrrec dels deutes anteriors d'aljames, moriscos, etc. Correspon als senyors dels llocs, segons les seus possibilitats i en les condicions fixades per la pragmàtica, pagar els deutes, sense que els nous pobladors puguen ser embargats per ells, a no ser que aquests hagueren acceptat assumir el seu pagament.

26. – S'ordena que els deutes que els nous pobladors contragueren amb anterioritat a l'expulsió dels moriscos no puguen resoldre's amb l'embargament o execució de *"los bienes raíces en que han sido establecidos"*, ni dels seus fruits, ni dels béns mobles necessaris per a l'habitatge i el conreu de les terres, ni de les seues persones. Amb aquestes seguretats que se'ls concedeixen, s'espera que romandran en els llocs i que acudiran més pobladors.

27. - Se suprimeix l'anomenat estil de "Governació" sobre els nous pobladors de llocs de moriscos, pel qual els creditors executaven als vassalls pels deutes dels seus senyors.

30. – Els amos de llocs de moriscos no podran carregar nous censals o altres obligacions sobre els seus llocs si no és amb llicència reial, oïda una sala civil de la Real Audiència, i amb una pensió màxima de 5 lliures; a no ser que es carreguen per a redimir altres *"de mayor fuero y responsión"*. En eixe cas, no farà falta llicència alguna. El mateix s'aplicarà a les universitats de nous pobladors.

36. - Les condicions de la pragmàtica s'apliquen a tots els censalistas i creditors, siguen de la condició que siguen.

37. - Per si alguna de les mesures de la pragmàtica poguera ser contrafur, el rei declara que fa ús de la plenitud de la seua reial i absoluta potestat per a convenir al bé públic del regne de València, i promet que el seu contingut serà sotmès a les corts generales del regne quan les convoque, aprovat i *"hecho fuero general"*. El rei es reserva la potestat de modificar el seu contingut.

Esta pragmàtica fou acompanyada d'una provisió, publicada mesos més tard, el 9 de juny de 1614. En ella el rei resolia sobre casos concrets de les distintes cases nobiliàries afectades per l'expulsió. Entre elles, es refereix a la casa de Cardona i Ruiz de Lihori.

Es constaten les pèrdues del Marqués de Guadalest, tot i haver augmentat les particions en els nous establiments, doncs han acudit pocs pobladors nous, per ser terres *"montuosas y ásperas"*. Se li concedeix la reducció dels seus censals al 5% i tots els seus llocs s'han d'arrendar. Els seus creditors pretenen que el marqués no necessita que se li assignen aliments de la seua hisenda, donat que rep salaris del rei. Tanmateix el rei determina assignar-li en concepte d'aliments 1.500 lliures a l'any, precisament per les obligacions que es deriven de la *"embajada en que está ocupado"*; i que quan aquests *"gajes"* cessen *"se le dé por alimentos la tercera parte"* dels arrendaments, rendes o segrests, repartint-se la resta proporcionalment entre els creditors.

El patrimoni del marqués inclou les cases de Cardona i de Ruiz de Lihori. Es fa *"la distinción de las dos casas"* (seguint el 10é article de la pragmàtica del 15 d'abril de 1614), pagant-se de les rendes de cada casa els seus càrrecs, a l'interès reduït al 5%. Si sobrara alguna cosa d'alguna d'elles, es podran pagar els càrrecs de l'altra.

El marqués, en perjudici dels seus creditors, ha repartit entre *"su mujer, algunos hijos, parientes, criados, servidores y amigos"* cases i terres a menys partició i càrrecs que els que obliguen a la resta dels nous pobladors segons les condicions de la carta pobla. El rei (seguint l'article 23é de la pragmàtica del 15 d'abril de 1614) determina que es paguen per elles les mateixes particions i càrrecs que els altres o que es restituesquen al senyor .

El rei resol sobre Pinella, partida de Dénia, posseïda per moriscos d'Ondara vassalls del marqués de Guadalest, assignant-la al duc de Lerma, marqués de Dénia, de la mateixa manera que els béns que els moriscos *"vassallos de barones"* posseïen en llocs de reialenc corresponen al rei i que els que posseïen en llocs d'altres senyors se'ls han apropiat aquests últims. De les hipoteques a què podien estar sotmeses les terres d'eixa partida respondrà qui corresponga (segons la pragmàtica del 15 d'abril de 1614).

En l'any 1620[6], davant la impossibilitat de fer front als pagaments de les pensions dels censals, N'Anna de Ligne, muller de D. Felipe de Cardona, Marqués de Guadalest, ja difunt, com administradora del seu fill D. Francisco, va signar una concòrdia amb els creditors de la casa, en la qual s'afirma:

1r.- que abans de l'expulsió dels moriscos els seus estats rendien més de 20.000 lliures a l'any i en l'actualitat, sols 8.325[7].

2n.- que segons la provisió feta sobre els assumptes particulars de *"las cosas del presente reino de Valencia"* promulgada en Madrid el 9 de juny de 1614, Sa Majestat autoritzà al Marqués de Guadalest a prendre per als seus aliments el terç de totes les seues rendes i, després de descomptar altres aliments i despeses, la resta es repartirà entre els creditors de la casa, però reduint les pensions dels censals a un sou per lliura, dels que responia directament el Marqués; i aquells

6.- ARV Real 389, pàg. 175v[a] i ss.

7.- En ARV RA Processos part II, lletra M, exp. 1.333, pàg. 329 i ss., troben altres valors: 16.385 lliures, per a abans de l'expulsió i 8.626 per a després. Les diferències podrien ser degudes a que les dades es prengueren en anys diferents i els arrendaments solien canviar cada quatre anys.

censals als que responien la universitat i aljama a sis diners per lliura (5 % i 2,5 %, respectivament).

3r.- que, malgrat la reducció esmentada, era impossible fer front al pagament de les pensions i la resta de deutes.

Por tot açò es va acordar, entre altres coses, els següents aspectes:

1r.- Reduir les pensions a sis diners per lliura dels censals que responia el Marqués i a tres diners per lliura, els que responien la universitat i aljama (2,5 % i 1,25 %, respectivament).

2n.- Els marquesos es comprometien a pagar als seus creditors 4.600 lliures a l'any, en dues pagues, una per Sant Joan i altra per Nadal.

3r.- Aquesta quantitat es destinaria: 1.600 lliures per a pagar les pensions; i les restants 3.000 per a quitar (redimir) censals.

4t.- S'havien d'arrendar les possessions dels marquesos, suficients per a cobrir les 4.600 lliures anuals. Aquesta quantitat es dipositaria en la Taula de Canvis a disposició dels creditors.

5é.- La marquesa i els seus successors havien d'assumir els aliments adjudicats o que s'adjudicaren a D. Antonio de Cardona, Dª. María de Cardona, filla dels marquesos, D. Christophol i D. Felipe, fills del Marqués, així com altres salaris i despeses, de manera que els creditors reberen la quantitat esmentada sense cap detriment.

Malgrat tot allò d'avantatjós i clar de l'acord, encara en anys successius assistim a episodis d'impagament de la present concòrdia. Fins que en la segona meitat del segle XVIII[8], any 1776, s'hagué de vendre Riba-roja, prèvia autorització del Monarca, per a fer front als pagaments.

El document que transcrivim a continuació, després d'una breu introducció sobre la situació anterior i posterior a l'expulsió dels moriscos, mostra una relació dels censals que havia de pagar el senyor després de l'expulsió. En ella se'ns presenta l'origen del censal i la seua situació actual, així com les pensions que s'havien de pagar. A part d'aquesta relació estaven també els censals que el senyor havia de pagar per les altres possessions i els que responia ell personalment. Amb aquestes dades hem realitzat una tasca estadística de comparació entre els posseïdors d'aquest deute, abans i després de l'expulsió, que mostren a continuació del document.

La vila d' Ondara

"La vila de Ondara esta situada dins los termens generals del marquesat de Denia solia tenir en temps de moros cent huytanta una cases compreses tretze cases de christians y totes les dites cases responien al senyor cens fadiga y lluysme segons la casa y la terra y com appar per lo

8.- Real Acuerdo; any 1776, fol 70 i 719.

cap patro lo qual cens feya suma de huyt centes setanta quatre lliures dihuyt sous y dos terços cada un any se cobrava en st. Joan y st. Miquel migerament y mes les regalies de tenda, moli, forn, hostal, carniceria, pes y corredoria, hort, meliocha y rajolar que solia valer uns anys ab altres siscentes y una lliures. Ittem tenia lo senyor en dita vila lo dret de ters delme y Alcaydia lo qual solia valer doscentes quaranta una lliures y mes solien valer los lloysmes de les terres que se venien de les quals pagaven arraho de dos sous per lliura un any ab altre doscentes lliures. Ittem tenia la vinya que se nomina del senyor que son pus de vint jornals que les dos parts son de vi y una de planta plantada de oliveres y figueres que solia valer cent lliures de renda y cent cinquanta lliures any de oli esta vinya procuraven los vasalls moros que solia haver en Ondara y los christians desta manera que per tanda dava cada casa tants jornals com eren menester aixi de parell com de peo pagant lo senyor lo parell a raho de tres sous y lo peo arraho de hun sou y sis diners. Ittem tenia lo senyor en dita vila Almaçera a o moli que diuhen de oli, que lo any de oli se solia arrendar los drets de la Almaçera y lo terç delme y Alcaydia de dita oliva o olives en trescentes deu y trecentes trenta arroves y aixi segons la anyada. Ittem tenia la jurisdicsio civil que la supprema se esguarda al senyor duch de Lerma com a marques de Denia. Ittem tenia lo senyor de Ondara alguns servicis compresos en los çensos ab mes los seguents. Primerament lo llaurar y cultivar la vinya com dessus es dit pagant lo parell a raho de tres sous y lo peo a raho de un sou y sis diners. Ittem quatre adsembles cada un any per raportar qualsevol carrega a Valencia pagant nou sous per cada una y acabades les quatre totes les demes necessaries pagant acomodadament, mes per a obrar lo castell, hostal, forn y cases de senyor los peons y cavalcadures debades y mes anar a qualsevol part una llegua al derredor sens paga y quant esta en Ondara lo senyor o altra persona per aquell donaven hu y dos y mes fadrins per a servir en la taula y ciunar y en lo que mes fos menester mentres estava en Ondara aixi denit com de dia, que tots estos drets se ha tengut algun any a collecta y valien tot lo dessus dit alguns anys mes y altres menys y de dotze anys a esta part son estat arrendats tres quatrennis arreu als Gavilans y Millans ab dos mil cinquanta lliures, mil huytcentes cinquanta lliures y mil huytcentes lliures consta ab altres rebuts per Vicent Joan Ferrer not a tretze de març mil siscents lo primer de febrer mil siscents hu a vintynou de juny siscents y cinch, de manera que per lo per lo menys valia Ondara al senyor cada un any mil huyt çentes çinquanta lliures y estes pagaven cent lliures cada primer de mes y es demes a tots sants y carnestoltes o de tres en tres mesos y de manera que eren mot ben pagades y moltes voltes ans de caure la paga ab mes los serviçis y jurisdicxio civil que may entrava en lo arrendament".

Censals de la Vila d' Ondara.

Responien cada un any per los censals que estan obligats per sos propris carrechs y con obligats ab los de Guadalest y Confrides mil huyt çentes huytanta set lliures quatre sous y set diners consta per lo memorial que a la fi desta relaçio de Ondara se veura ahon declaren tots los çensals que se dehuen aqui y quant se paguen al qual me refir y mes estaven obligats per conte del senyor en mil trenta una lliura dos sous y huit diners compreses les parts que li tocaven a pagar com a succçessor de don Joan de Cardona lo vinclador y dona Isabel Ruiz de Liori y conforme lo conçert y tracte los moros tenien fet sobre lo pagar dites pensions los quals carrechs y pensions dits moros y chrestians que y solia haver en Ondara apres de haver pagat los çensos y drets dominicals al senyor per pagar les dites mil huyt çentes huytanta set lliures quatres sous y set diners feyen entre aquells una tacha segons lo valor de la casa y terres que cada hu possehia y axi del proçohit de dita tacha pagaven ab puntualitat dites pençions que per sa part los tocava que la part del senyor lo senyor los pagava y desta manera al cap del any tot los censalistes estaven pagats y Ondara valia al senyor mil y huyt çentes o mil huyt çentes çinquanta lliures y algun quatrienni dos milia lliures com esta dit desus	1887·04·07 1850·00·00

Valor després de l' expulsió.

Lo que ha valgut Ondara en lo any 1610 apres de la espulsio dels moros es lo seguent, Ondara fon secrestada com los demes llochs de provisio de la real audiençia del qua secrest fon auditor lo doctor Frances Hierony Leo y huy es lo noble don Ramon Sans y scriva Alfonso Blanes not de la real audiençia fonch secrestador Pere Lois Bonilla not lo qual dona en conte que los fruyts y rendes de Ondara en dit secrest y any 1610 han valgut mil huit çentes huytanta y una lliures catorze sous y dos diners com consta per lo proces de dit secrest	1881·14·02
Ittem mes restaren per cobrar algunes figues y altres coses que poden valer fins sixanta o setanta lliures	70·00·00
Oli en est any no y ague	
Es tot	1951·14·02
Levant destes dos centes dihuyt lliures quinze sous y onse diners que lo dit secrestador apres pes ses dietes y per los gastos se han fet en dit any en lo dit secrest com en dit proçesdel secrest apar	218·15·11
Resten bones	1732·18·03

De manera que Ondara solia tenir çent huytanta y una cases compreses dobles y huy no nia sino seixanta dos y los moros pagaven mil huit çentes huytanta set lliures quatre sous y set diners per ses responsions propies y huy no val sino mil set çentes trenta dos lliures dihuyt sous tres diners y no y a de on ni qui pague les responsions propries que dits moros solien pagar per que les dites çent huytanta y una cases les persones que les tenen acomanades es sols per a sembrar y cultivar per que nos perden mentres se dona asento y no volen pagar carrechs ninguns.

E fa fe dels carrechs y responsio de censals que respon Ondara continuats en 8 cartes de paper ab mes dos de les cubertes sense numerar y compreses en les 8 cartes una blanca.

Ondara	1887·14·7 2/3

Ondara

Giner y Juliol

Les responsions de censals que responen cada un any los de Ondara aixi per sos propis com a conreos y obligats ab altres son los seguents:

Primo per la part als de Ondara tocant en lo censal de Pere Miquel Mercader que huy se respon a Balthasar Miquel de annua pensio de 33·10 L pagadores a 2 de dits mesos de Gener y Juliol 9 ·11·5 Fl°. 128	9	11	5
Item per la part a ells tocant en lo censal de Pere de Monsoriu que huy se respi a Rafaela Sapena y de Torremachor y a Elena Audinet y altres de Annua pensio de 6·13·4 pagadores a 22 de Juliol en una paga 3·6·8 flol. 220	3	6	8
Item per lo censal a ells tocant a pagar de micer Joan Batiste Sapena de annua pensio de 160 L pagadores lo primer de dits fol. 236	160		
Item per lo censal a ells tocanta a pagar del conde de Albayda que huy se respon a don Diego Orence de Annua pensio de 56·13·4 pagadores a 19 de dets fol.260	56	13	4
Item per lo censal de Melchior Vives que huy se respon a dona Vicenta Ferrer y de Vives de annua pensio de 22 L 10 s pagadores a 15 dels desus dits ffol°. 288	22	10	
	255	1	5

Item per lo censal de Luis de Berbegal esciva de manament de annua pensio de 66·13·4 pagadores a 10 de dits ffol°. 352	66	13	4
Item per lo censal de Pere Antoni Matheu que huy se respon a don Phelip Boil curador de sa filla que es de annua pensio de 66·13·4 pagadores a 14 de dits ffol°. 368	66	13	4
Item per la part a ells tocant en lo censal de dona Maria Carros de annua pensio de 100 L pagadores a 11 dels mateixos fol. 876	6	8	3 2/3
Item per lo censal de Batiste Matheu en nom de curador de don Frances Fenollar fill de don Gaspar de annua pensio de 37·10 L pagadores en gener y juliol	37	10	
Item per lo censal de Anna Comalada viuda de annua pensio de quinze lliures pagadores en gener y juliol	15		
	192	14	11 2/3
	252	1	5
	444	16	4 2/3

Febrer y Agost

Primo per la part a ells tocant en lo censal del collegi de st. Pau que es de annua pensio de de 35·12·6 pagadores a 12 de febrer en una paga de les quals los toca a pagar conforme lo concesio fet entre aquells 6·2·2 fol°. 7	6	2	2
Item per la part a ells tocant en lo censal de Pere Joan Navarro que huy se respon al clero de st. Joan del mersat y a Pau Moreno de annua pensio de 10 L pagadores a 20 de dits 14·9·1 1/3 ffol 66	14	9	1 1/3
Item per la part a ells tocant en lo censal de Pere Esparsa que huy es respon als dos germans Escolanos que es de annua pensio de qo L pagadores en 28 de Agost en una paga 2·2·6 1/3 fol° 2	2	2	6 1/3
Item per la part a ells tocant en lo censal de don Galceran Esllava que huy se respon a dona Maria Marti per consignacio de don Miquel Joffr de annua pensio de 25 L pagadores a 5 de dits 12 L 10 s ffol 188	12	10	
Item per la part a ells tocant en lo censal de Guillem Exernich que huy se respon a la viuda de micer Cosme Esteve de annua pensio de 11 L 5 s pagadores a 3 de Agost en una paga 2·8·9 1/3 ffol 192	2	8	9 1/3

Item per lo censal a ells tocant a pagar de Frances Miro de Pego que huy es despon a Dionis Miro a Ortiaga y a Anna Guitart de annua pensio de 88·6·8 pagadores a 2 de dits fol°. 196	88	6	8
	125	19	3
Item per la part a ells tocant en lo censal de Miquel Saydia y huy se respon a Lorens Saydia, viuda Orti, a don Gaspar Centelles y altres consignataris de annua pensio de 900 L pagadores en 12 de dits 192·17·2 y un ters fol 276	192	17	2 1/3
Item per la part a ells tocant en lo censal de don Francisco Serra donatari del cardenal ¿? Jaume Serra y de Pallas que huy se respon a don Ferrando Pujades conte de Anna y als curadors de don Enrrich Centelles de annua pensio de 89·16·6 pagadores a 13 dels matexos 18·12·2 ffol 904	18	12	2
	211	9	4 1/3
	125	19	3
	337	8	7 1/3

Mars y Setembre

Primo per la part a ells tocant a pagar en lo censal de Andreu Rodrigues que huy es respon al beneficiat de st. Nicholau y clero de sta Creu de annua pensio de 27·15 L pagadores a 2 de dits fol° 67	7	18	9
Item per la part a ells tocant en lo censal de sora Violant de Arago que huy es respon a dona Francisca Villasegat y de Sans per consignacio de son germa de 40·3·10 pagadores a 21 de dits 11 L 10 s ffol. 86	11	10	
Item per la part a ells tocant en lo censal del conte de Albayda que huy se espin a don Diego Orençe de annua pensio de 80 L pagadores a 2 de mars en una paga 21·8·9 1/3 fol° 111	21	8	9 1/3
Item per la part a ells tocant en lo censal de Frances Luys Soler que huy se respon a sor Mensia y sor Innes Marades de Madalenes de annua pensio de 33·6·8 pagadores a 30 de dits 9·10·5 2/3 ffol. 156	9	10	5 2/3
Item per la part a ells tocant en lo censal de Nicholau Casalduch que huy se respon a Joachim Moreno de annua pensio de 6·13·4 pagadores a 8 de setembre en una paga 1·18·1 1/3 ffol°. 172	1	18	1 1/3
Item per la part a ells tocant en lo censal de dona Beatriu de Arago que huy se respon a don Luys Calatayu conde de Rahal de annua pensio de 14·3·10 pagadores a 21 de dits 11·9·8 ffol°. 184	11	9	8
	63	15	1 1/3

Item per la part a ells tocant en lo censal de dona Leonor Castellvi de Castellar que huy se respon a don Alonso Çanoguera de annua pensio de 27· 15 lliures pagadores a 19 de dits 7 ·18 ·7 1/3 fol°	7	18	7 1/3
Item per la part a ells tocant en lo censal de Miquel Angel Lambres que huy se respon a Noffre Montenegro y a don Bernat Aguilar de annua pensio de 150 lliures pagadores a 10 de dits 32·2·8 2/3 fol 228	32	2	8 2/3
Item per la part a ells tocant en lo censal de Frances Artes que huy se respon a dona Maria Artes y de Borja sa germana que es de annua pensio de 64·1·4 pagadores a 13 de dits 7·16·11 2/3 fol° 336	7	16	11 2/3
Item per la part a ells tocant en lo censal del mateix Artes que es de annua pensio de 64·1·4 pagadores a 13 de dits 7·16·11 2/3 ffol° 360	7	16	11 2/3
Item per la part a ells tocant en altre del dit Artes de annua pensio de censal 64·1·4 pagadores a 13 de dits 7·16·11 2/3 ffol° 364	7	16	11 2/3
	60	12	3
	63	15	1/3
	124	7	4 1/3

Abril y Octubre

Primo per la part a ells tocant en lo censal de don Carros de Villaragut que huy se respon a don Belisario Carros y a dona Madalena de Munyos de annua pensio de 73·6·8 pagadores a 2 de dits 15·2·4 ffol 124	15	2	4
Item per la part a ells tocant en lo censal de don Joan Francisco Perez Calvillo y huy de Francisco de Caspe de annua pensio de 52 L 19 S 9 pagadores a 13 de octubre en una paga 17·13·3 ffol° 140	17	13	3
Item per la part a ells tocant en lo censal de Catherina Cardona que huy se respon al subsacrista de la seu en cert nom de annua pensio de 13·6·8 pagadores a 3 de dits 3·16·3 1/3 ffol 152	3	16	3 1/3
Item per la part a ells tocant en lo censal de mosen Miguel Gomiz que huy se respon al benefficiat de st. Thomas de annua pensio de 13·6·8 pagadores a 21 de dits 3·16·3 1/3 fol 161	3	16	3 1/3
Item per lo censal de Pau Granada de annua pensio de 113·15 L pagadores en Abril y octubre	113	15	
	314	3	1 2/3

Maig y Nohembre

P°. per la part a ells tocant en lo censal del collegi de st. Pau que es de pensio de 26·13·4 en les quals los toquen a pagar tretze sis y huyt pagadores lo primer de nohembre en una paga ffol°. 4	13	6	8
Item per la part a ells tocant en lo censal del collegi de na Monforta que es de annua pensio de 16·13·4 pagadores a 23 de maig una paga 4·6 L fol 50	4	6	
Item per la part a ells tocant en lo censal de don Joan Aguilo que huy es respon a dona Luysa Centelles y al beneficiat de la capella de st. Pere de la Seu de annua pensio de 93·15 L pagadores a 21 de dits 19·7·3 2/3 ffol 54	19	7	3 2/3
Item per la part a ells tocant en lo censal de dona Maria Corteran que huy es respon a Frances de Canyavate de annua pensio de 40 L pagadores a 16 de dits 8·11·6 1/3 fol° 58	8	11	6 1/3
Item per lo censal de Balthaz Vives que huy es respon a don Diego Vives y Mercader de annua pensio de 20 L pagadores a 4 de maig en una paga ffol. 98	20		
Item per la part a ells tocant en lo censal de Joan Martorell que huy se respon a don Carlos Joan de Torres de annua pensio de 17 L 10 s pagadores a 22 de dits 3·8·5 1/3 ffol 180	3	8	5
	68	19	11 1/3
Item per lo censal dels administradors del collegi de la Seu de Urgell de la companya de JHS de annua pensio de 200 L pagadores a 26 de dits ffol 746	200		
Item per la part a ells tocant en lo censal de Julio Escorça de Alacant de annua pensio de 270 L pagadores a 2 dels mateixos 165 L ffol 798	165		
Item per la part a ells tocant en lo censal de dona Maria Carros de annua pensio de 193·6·8 pagadores a 9 de dits 13·16·8 1/3 ffol° 880	13	16	8 1/3
Item per la part a ells tocant en altre censal de la mateixa de annua pensio de 133·6·8 pagadores a 9 dels mateixos 9·10·5 2/3 ffol 884	9	10	5 2/3
	388	7	2
	68	19	11 1/3
	457	7	1 1/3

Juny y Dehembre

Primo per la part a ells tocant en lo censal de don Joan Villaragut olim Sans y de Miguel Joan Belluga que es de annua pensio de 100 L pagadores a 28 de juny y dehembre de les quals los toca a pagar 33·6·8 fol° 14	33	6	8
Item per la part a ells tocant en lo censal de Subirats que es de annua pensio de 53·6·8 pagadores a 4 dels de sus dits de les quals los toquen a pagar 11·8·11 2/3 ffol°. 18	11	8	11 2/3
Item per la part a ells tocant en lo censal de Vicenta Lopez de Aznar que es de annua pensio de 43·6·8 pagadores lo primer de dehembre en una paga de les quals los toca pagar 21·13·4 ffol 22	21	13	4
Item per la part a ells tocant en lo censal de dona Blanca de Castellvi y de Vich y altres de annua pensio de 43·6·8 pagadores a 28 de dits 7·8·8 ffol°. 34	7	8	8
Item per la part a ells tocant en lo censal del collegi de na Monforta de annua pensio de 35·7·2 pagadores en 20 dels desus dits 10·2·1/3 ffol°. 42	10	2	1/3
Item per la part a ells tocant en los dos censals de de (sic) St. Feliu que lo hu es de pensio de 6 L pagadores a 10 de juny en una paga y lo altre es de 25 L pagadores a 29 de maig en una paga y com tinga consignacio contra don Vicent Belluïs de un censal provehit dels deposits del real de pensio de 11 L 5 S en los dos censals lo total dels quals esta tot en una y estan continuats en ffol°. 70 y 74 per la qual raho los toca en los dits dos censals 5·16·10	5	16	10
Item per la part a ells tocant en lo censal de Domingo Pons que huy es respon a dona Madalena Perello de annua pensio de 10 L pagadores lo primer de dehembre en una paga 1·18·2 2/3 ffol 132	1	18	2 2/3
Item per lo censal a ells tocant a pagar de Joan Mur que huy se respon a Anna Garnica y a dona Graciana Monpalau de annua pensio de 66·13·4 pagadores a 10 de dits ffol°. 170	66	13	4
Item per la part a ells tocant en lo censal de dona Lleonor de Castellvi de Castellar que huy se respon a don Alonso Çanoguera de annua pensio de 9·14·6 pagadores a 13 de juny en una paga 2·15·1 2/3 fol 204	2	15	1 2/3
Item per lo censal de Joan de Marques huy se respon a Hierony Pasqual de 33·6·8 pagadores a 10 de dits ffol 432	33	6	8
Item per lo censal de don Joan de Vich que huy se respon a don Hierony Canoguera y al convent de la Murta de annua pensio de 25 L pagadores a 9 de dits ffol 436	25		

Item per la part a ells tocant en lo censal de don Pedro Vilarasa que huy se respon als administradors de son hereu de annua pensio de 66·23·4 pagadores a 26 dels matexos 14·5·6 ffol 908	14	5	6
	149	15	8 1/3
Item per lo censal de don Giner de Perellos de annua pensio de 75·6·8 pagadores a 9 dels matexos ffol° 928	75	6	8
	149	15	8 1/3
	83	19	8
	209	2	1/3

Certifique yo Vicent Johan Ferrer per les autoritats apostolica y ... notari publich y contador del marques de Guadalest... y en dit nom tenint a carrech y ... ... actes y scriptures que ... archiu y contadoria de tot son estt y llochs ... ...encia es vist y examinat en los llibres de titols... y quaderns de aquells y troe que tots los censals ... ...ar als de Ondara axi per sos propis com a con obli... Guadalest carregats ab sindicats fermats per aquells ... estan continuatsitem per item en les preinsertes... la present conpresa de ma de altri scrites per ses... ..ant en cascun item en quni dia mes y any se ... qunia persona y quanta quantitatsels respon que... dita responsio suma cas cun any mil huyt centes... ...ures quatre sous set diners y dos terços salvo... ... que en dit nom y en fe de notari modo suppra sito ... perque a totes les desus dites coses ha cascuma ... ... y dia donada y atribuyda axi en july com ... ... sota scrich y pose nom acostumat posar art de notaria.

Consta de esmendat en la present signatura ahon se llig mil huytsentes huytanta lliures quatre sous y set diners

Nos Jayme Sans Cotanda ciudadano señor de los lugares de Benafer y Ferragudo justicia ... civiles y jues ordinario de la ciudad de Valencia certificamos a ottodos los que las presentes vieren como Vicente Ferrer de cuya mano y signo va signado el presente es notario y secretario publico fiel y legal desta ciudad de Valencia y su Reyno y a los autos y scrituras por aquel recebidos signados y autentificados asi en juhicio como fuera del se les da entera fee y credito en testimonio de la qual mandamos dar y damos las presentes selladas con el sello de nuestro offisio y referendadas por nuestro scrivano dada en Valencia en dies y seis de ebrero año de mil seiscientos y dies...

Censals d'Ondara

RESUM ESTADÍSTIC:

Distribució dels censals per categories socials en el moment d'apertura del censal i en 1612, data del document base de la investigació.

Apertura

	Lliures	Sous	Diners
Sense títol	975	18	5
Sense títol dones	40	9	7
Micer	160	0	0
Don	242	9	5
Doñas	67	18	10
Comtes	78	2	1
Clero	9	6	1
Monges	11	10	0
Col·legis	233	16	10
Mossén	3	16	3
Sense identificar	5	16	10

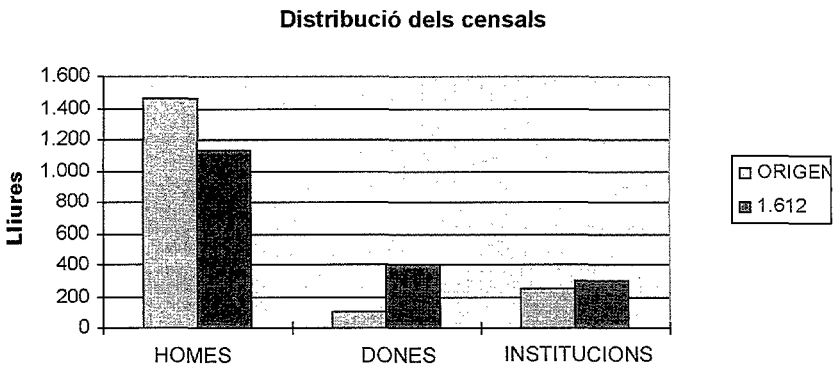
En 1612

	Lliures	Sous	Diners
Sense títol	584	11	1
Sense títol dones	184	5	2
Micer	160	0	0
Don	365	9	4
Doñas	210	14	9
Comtes	20	15	9
Clero	54	6	6
Monges	9	10	5
Col·legis	233	16	10
Mossén	0	0	0
Sense identificar	5	16	10

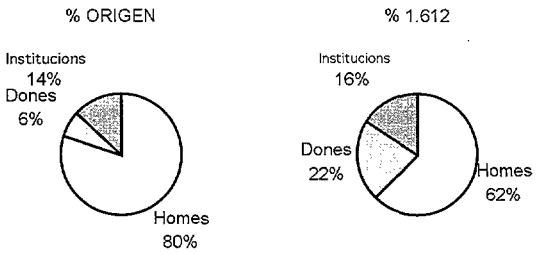
Distribució dels censals per sexe i institucions

RESUM:

	ORIGEN	1612	% ORIGEN	% 1612
HOMES	1.460	1.131	80%	62%
DONES	108	395	6%	22%
INSTITUCIONS	255	298	14%	16%
	1.823	1.824	100%	100%

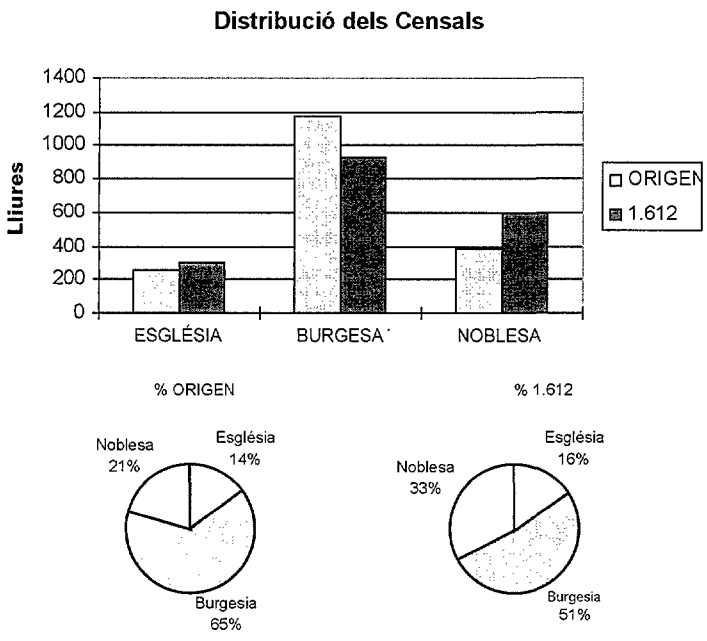
	% ORIGEN	% 1612
HOMES	80%	62%
DONES	6%	22%
INSTITUCIONS	14%	16%
	100%	100%

Distribució dels censals entre l'Església, la burgesia i la noblesa, separats entre l'origen i 1612.

RESUM:

	ORIGEN	1612	% ORIGEN	% 1612
ESGLÉSIA	258	298	14%	16%
BURGESIA	1.176	928	65%	51%
NOBLESA	388	597	21%	33%
	1.822	1.823	100%	100%

Distribució dels Censals
Lliures
1400
1200
1000
800
600
400
200
0
ESGLÉSIA
BURGESA
NOBLESA
ORIGEN
1.612
% ORIGEN
Noblesa 21%
Església 14%
Burgesia 65%
% 1.612
Noblesa 33%
Església 16%
Burgesia 51%